

De kleurrijke schaal met knickers

Kitty van den Hoek en Alex Voets
September 2004

Individueel en gezamenlijk

‘Leefbaarheid’ is een veelgebezigde term. Het kan zowel duiden op fysiek als op sociaal woon- en leefcomfort. Onderdeel van *fysieke leefbaarheid* is o.m. de ‘straathygiëne’, de aanwezigheid van voorzieningen en de mate van veiligheid. Een wijk is idealiter ‘schoon, heel en veilig’. De *sociale leefbaarheid* is onderhevig aan de kwaliteit en omvang van sociale verbanden, de gangbare omgangsvormen en de beeldvorming van bewoners over elkaar. De sociale en fysieke aspecten lopen soms flink door elkaar heen. Denk maar aan het onderscheid tussen *subjectieve* beleving van veiligheid en *objectieve* criminaliteitscijfers.

Is sociale leefbaarheid echt zo noodzakelijk? In onze liberale maatschappij ligt immers het accent op de sociaal-economische inpassing van mensen. Wie een opleiding heeft, kan aan de arbeid en wie werkt draagt zijn steentje bij aan de samenleving. Dát is de ware burgerschapszin, volgens sommigen. De vraag is of een maatschappij met sociaal-economisch participerende burgers per definitie een prettig leefbare maatschappij is. Wij denken van niet.

Juist in een tijdperk van ontkerkelijking en individualisering is er behoefte aan een gemeenschappelijkheid, een soort ‘groepsgevoel’ dat mensen bindt, maar niet verstikt. We verlangen individuele speelruimte en ontplooiingskansen, maar hebben tevens behoefte aan solidariteit en onderlinge betrokkenheid, aan sociaal-maatschappelijke verbondenheid op wijk- en samenlevingsniveau. Het gevoel gezamenlijk verantwoordelijk te zijn voor elkaar en de (wijk)samenleving kan zodoende bekliven. Duurzame fysieke leefbaarheid is dan opeens géén utopie meer!

Sociale leefbaarheid is dus broodnodig. Een (wijk)samenleving waarin bewoners elkaar niet (willen) (er)kennen, mist de sociale betrokkenheid die nodig is om de omgeving ‘schoon, heel en veilig’ te houden. Overheidsinvesteringen die uitsluitend de fysieke leefbaarheid beogen, leveren slechts tijdelijk resultaat op. De sociale leefbaarheid moet daarom zelfs prioriteit hebben boven de fysieke aspecten.

Nederlandse waarden als basis

Nederland is een maatschappij waarin vele uiteenlopende (sub)culturen naast elkaar bestaan: een multiculturele samenleving. Zij is vergelijkbaar met een mozaïek: de bovenkant bestaat uit allerlei grote en kleine, effen en veelkleurige steentjes die langs elkaar gelijmd zijn. De ondergrond van het mozaïek vormt de basis waarop de multiculturele steentjes rusten. Het zijn de Nederlandse wetten, met als kern de Grondwet. De Nederlandse waarden die deze wetten hebben geïnspireerd, behoren óók tot de basis. Het zijn waarden als eerlijkheid in afspraken, respect voor andermans bezit, arbeidsethos, behulpzaamheid, religieuze tolerantie, lichamelijke integriteit en persoonlijke ontplooiing. 'De Nederlandse burger' is daarmee iemand die tenminste:

- een Nederlands paspoort of een verblijfsvergunning bezit,
- het gemeenschappelijke Nederlands op basaal niveau beheerst,
- de strekking van de Grondwet kent en onderschrijft,
- de waarden die daarmee samenhangen impliciet of expliciet erkent,
- deze Nederlandse waarden hanteert in het publieke domein,
- deze Nederlandse waarden tracht te verinnerlijken, voor zover deze überhaupt zouden verschillen van het reeds ontwikkelde persoonlijke waardenstelsel.

Een interessant discussiepunt is in hoeverre de normen van mensen 'Nederlands' zouden moeten zijn. Het is onverantwoord om uit een bepaalde waarde klakkeloos zekere normen te concluderen. Een voorbeeld is de vertaling van de waarde 'arbeidsethos'. We nemen een situatie waarin een alleenstaande ouder een deeltijdbaan heeft naast zijn zorgtaken. De volgende, conflicterende normen zijn mogelijk:

- het vervullen van een deeltijdbaan én zorgtaken is een knappe prestatie en getuigt absoluut van arbeidsethos;
- het vervullen van een deeltijdbaan én zorgtaken is een magere prestatie; in het licht van 'opvoedingsverantwoordelijkheid' zou deze ouder zich voltijds voor de zorg van het kind moeten inzetten.

Eenheid in verscheidenheid

De verschillende Nederlandse waarden die met burgerschapszin samenhangen, dienen niet uitsluitend een economisch doel. Minstens zo belangrijk is het sociaal-maatschappelijk belang. Dit speelt een cruciale rol bij het slagen of falen van interculturele communicatie: van het gesprek tussen een autochtone klant en een allochtone winkelier, tot het maatschappelijke discours over de emancipatie van moslimvrouwen.

Pas als het merendeel van de Nederlanders zijn burgerschapszin ontplooit, is het patchwork van de multiculturele samenleving mogelijk. Dan zijn Nederlandse waarden per definitie het uitgangspunt in het publieke domein. Door deze gemeenschappelijke basis zal de interculturele communicatie veel soepeler verlopen, zelfs al blijven mensen discussiëren over de normen die uit gemeenschappelijke waarden moeten voortvloeien. Er is een zeker aantal gezamenlijke referentiepunten, men leeft samen onder één Nederlandse vlag. De paradox is waargemaakt: Nederland is een succesvolle 'eenheid in verscheidenheid'.

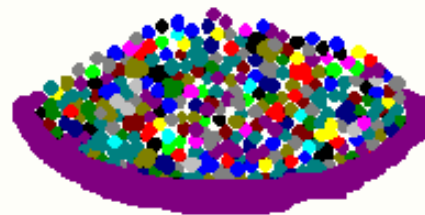
De interculturele samenleving

Effectieve *interculturele* communicatie is het opstapje naar het summum van sociale leefbaarheid: de interculturele samenleving. Sociale contacten tussen ouderen en jongeren, tussen gelovigen en niet-gelovigen, tussen autochtone en allochtone Nederlanders, tussen hoog- en laagopgeleiden, zijn in een interculturele samenleving een vanzelfsprekende zaak. Men leeft er niet *naast* elkaar, maar *met* elkaar. De Nederlandse waarden – in feite universele waarden in een typisch-Nederlands jasje – zijn het sociale cement van de maatschappij.

De interculturele samenleving is als het ware een schaal met 16 miljoen losse knikkers: geen één is exact hetzelfde, ook al zijn er bepaalde kleurgroepen en afmetingen te onderscheiden. De knikkers liggen los en kunnen voortdurend bewegen tussen alle andere knikkers. In tegenstelling tot het statische mozaïek van de multicultuur, is de interculturele samenleving een dynamisch geheel: steeds verrassend, vaak ook confronterend, maar zelden geneigd tot een kil *laisser faire*.

Het multiculturele mozaïek

De interculturele schaal met knikkers